

Dr hab. Roman Sobiecki, prof. SGH
Instytut Rynków i Konkurencji
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Olgi Podlińskiej nt. „*Produktywność pracy a podział wartości dodanej w przetwórstwie spożywczym*” napisanej pod kierownictwem naukowym prof. dr. hab. Jarosława Gołębińskiego, jako promotora i dr Aleksandry Wickiej, jako promotor pomocniczej w Instytucie Ekonomii i Finansów Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Podstawą przygotowania recenzji jest uchwała z dnia 27 czerwca 2023r. Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, przekazana w piśmie z dnia 3.07.2023 przez dr. hab. Mariusza Maciejczaka, prof. SGGW - przewodniczącego tej Rady.

1. Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego

Problem związku między produktywnością danego czynnika produkcji a jego udziałem w podziale wartości dodanej jest, można by powiedzieć „odwieczny”. Jednak jego względna trwałość jest czymś oryginalnym. Jego trwałość świadczy o potrzebie ciągłego badania tego problemu, poszukiwania metod pozwalających na określenie ilościowych relacji pomiędzy wkładem danego czynnika do produkcji a jego udziałem w podziale efektów. Czynniki pracy w wielu teoriach ekonomicznych był traktowany jako kluczowy w tworzeniu wartości dodanej, dlatego badanie jego produktywności i porównanie z udziałem w wartości dodanej w przetwórstwo spożywczym jest ważnym zagadnieniem nie tylko dla nauki, ale i dla praktyki gospodarczej. Rangę problemu, wskazującą na jego naukowy charakter, podnosi fakt badania tej zależności w przetwórstwie spożywczym, w którym mamy do czynienia z mnogością czynników wpływających na produktywność pracy, w tym czynników naturalnych. Relacje te są różne dla różnych sektorów i branż gospodarki narodowej, a także w czasie i przestrzeni. Przestrzeni w różnych wymiarach, w tym w wymiarze geograficznym i branżowym. Z tego też wynika potrzeba ciągłego badania wymienionych relacji.

Dlatego podjęty temat jest bardzo ważny. Tym samym, poprzez swoje badanie, Autorka podjęła próbę wypełniania luki, jaka występuje w polskiej literaturze ekonomicznej. Stanowi to podstawę do stwierdzenia o oryginalności problemu naukowego, wybranego do badań, a dobrane metody badania pozwoliły na oryginalne jego rozwiązanie.

Rozprawę doktorską napisaną przez mgr Olę Podlińską oceniam pozytywnie. Za taką oceną przemawiają następujące argumenty:

1) **trafny wybór tematu, prawidłowo sformułowane cele rozprawy oraz hipotezy badawcze.** Temat rozprawy umożliwia sformułowanie problemów badawczych, które mają rangę właściwą wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Podjęte przez Autorkę problemy są autentyczne, a propozycje ich rozwiązań mają wartość praktyczną z możliwością ich implementacji. Celem głównym rozprawy jest *identyfikacja i wskazanie zależności między produktywnością pracy a podziałem wartości dodanej w przetwórstwie spożywczym w Polsce*. Rozwinięciem tego celu są następujące cele szczegółowe:

- przedstawienie teoretycznego ujęcia zagadnienia produktywności pracy i wartości dodanej,
- identyfikacja przemian strukturalnych w przetwórstwie spożywczym w Polsce,
- ustalenie poziomu i struktury wartości dodanej w przetwórstwie spożywczym i jego sektorach,
- określenie poziomu i zróżnicowania zatrudnienia oraz wynagrodzeń w sektorach przetwórstwa spożywczego,
- identyfikacja czynników wzrostu produkcji w przetwórstwie spożywczym i jego sektorach, określenie poziomu i zróżnicowania produktywności pracy w sektorach przetwórstwa spożywczego.

Stosownie do celów Autorka sformułowała hipotezy badawcze:

H1: Wyższe efekty skali występują w sektorach, w których obserwuje się przewagę nakładów pracy nad nakładami kapitału;

H2: W przetwórstwie spożywczym wynagrodzenia pracowników rosną wolniej niż produktywność pracy;

H3: W przetwórstwie spożywczym, wraz ze wzrostem produktywności pracy zmniejsza się różnica między opłatą pracy a opłatą kapitału własnego

Postawione hipotezy badawcze są spójne z celem i tytułem rozprawy i są sformułowane precyzyjnie.

2) **logiczna i spójna struktura rozprawy oraz zgodność jej treści z tytułem.** Strukturę pracy oceniam pozytywnie. Jest ona dostosowana do celu pracy i postawionych hipotez badawczych. Recenzowana rozprawa liczy 159 stron i została podzielona na:

wstęp, rozdział 1: cele badań i metodyka pracy, **rozdział 2:** produktywność pracy w ujęciu teoretycznym, **rozdział 3:** wartość dodana i jej podział w gospodarce, **rozdział 4:** przemiany strukturalne w przetwórstwie spożywczym w Polsce, **rozdział 5:** zmiany produktywności pracy i wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach przetwórstwa spożywczego w Polsce, **podsumowanie i wnioski, bibliografię, spis tabel i rysunków.**

- 3) **trafnie dobrana literatura przedmiotu**, zawierająca 213 pozycji książkowych i artykułów.
- 4) **profesjonalnie przeprowadzone badania**, w tym **celowo dobrany materiał statystyczny**, którego źródłem były przede wszystkim dane GUS – roczników statystycznych RP i roczników statystycznych przemysłu. Dobór przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego został dokonany zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD). Zgodnie z PKD w przetwórstwie spożywczym wyodrębniono 10 grup przedsiębiorstw. Łącznie zbadano 343 przedsiębiorstwa. Dla wskazania zależności między produktywnością pracy a podziałem wartości dodanej w badanych grupach przedsiębiorstw został utworzony panel, który umożliwił dokonanie analizy przedstawionej w części empirycznej. Natomiast do oceny elastyczności produkcji względem nakładów w przetwórstwie spożywczym w Polsce Autorka wykorzystwała funkcję Cobba-Douglasa.
- 5) **starannie i wszechstronnie przetworzony materiał statystyczny** na potrzeby realizacji celów rozprawy i weryfikacji hipotez roboczych Świadczy to umiętności posługiwania się danymi statystycznymi w analizie ekonomicznej. Wyniki przetworzenia danych Autorka zawarła w 28 tabelach i 19 rysunkach.
- 6) **osiągnięcie postawionego celu oraz zweryfikowanie sformułowanych hipotez badawczych**. Nie wszystkie sformułowane przez Autorkę hipotezy badawcze (wymienione w p. 1)), zostały potwierdzone. Hipoteza H1 została potwierdzona, H2 została potwierdzona częściowo, a H3 potwierdzona, lecz u w ujęciu całościowym (czyli bez podziału na grupy przedsiębiorstw zgodnie z PKD). Natomiast z analizy danych z tabeli 25 (s. 125) wynika, że w przypadku grup: 10.2; 10.5; 10.8; 10.9 i 10.10. relacja między opłatą pracy a opłatą kapitału własnego w roku 2015 w stosunku do roku 2005 pogorszyła się, czyli prawdopodobnie rozpiętość wzrosła. Warto zauważyć, że niejednoznaczność dotycząca weryfikacji hipotez badawczych potwierdziła sens przeprowadzenia badania.

7) **język, jakim została napisana rozprawa;** poprawna polszczyzna świadczy nie tylko o staranności i solidności Autorka, Jej gruntownym wykształceniu ogólnym, ale i umiejętności prezentowania swoim poglądów, argumentów i myśli w sposób zrozumiały dla czytelnika. Jest to, ważna zaleta Autorki.

2. Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej doktorantki w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse

Doktorantka wykazała się dobrym merytorycznym przygotowaniem do napisania rozprawy. Jej ogólna wiedza teoretyczna z zakresu mikro i makroekonomii została wykazana przede wszystkim w rozdziałach 2 i 3. Potwierdzeniem takiej oceny jest wykorzystanie do przygotowania rozprawy literatury przedmiotu zarówno krajowej jak i zagranicznej. Chcę silnie podkreślić, że poza bogatym zasobem ogólnej, przedmiotowej wiedzy Autorka wykazała się bardzo dobrym rozumieniem problemów i procesów dotyczących przetwórstwa spożywczego. Wymagało to od doktorantki szerokiej wiedzy dotyczącej uwarunkowań ekonomicznych, socjologicznych, historyczno-kulturowych, politycznych oraz umiejętności panowania nad badaną materią. Swoją pozytywną ocenę ogólnej wiedzy teoretycznej doktorantki w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse formułuję również na podstawie wykazanej umiejętności prawidłowego posługiwania się kategoriami ekonomicznymi. I choć powinno to być cechą każdego ekonomisty, to często spotyka się różne rozumienie tych samych kategorii przez tego samego autora w różnych miejscach tej samej pracy.

3. Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez doktorantkę

Doktorantka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i wykorzystania do formułowania oraz rozwiązywania problemów naukowych adekwatnych narzędzi analizy danych. Badania empiryczne zostały przeprowadzone na stosunkowo dużej próbie oraz długim okresie (2005-2015). Przyczyniło się to ustalenia wiarygodnych wniosków.

Formułowane wnioski zostały poparte zarówno wynikami własnych badań, jak i ogólną wiedzą teoretyczną wykorzystaną w rozprawie. Autorka wykazała istnienie różnic w zależności między produktywnością pracy i podziałem korzyści między pracowników i właścicieli kapitału własnego oraz obcego. Na podstawie wyników estymacji parametrów

modeli panelowych wykazała, że w przedsiębiorstwach przetwórstwa spożywczego produktywność pracy, liczona jako wartość produkcji sprzedanej w przeliczeniu na jednego zatrudnionego była dodatnio skorelowana z relacją z relacją opłaty pracy a opłatą kapitału obcego ((0,15%). Natomiast dla produktywności pracy i relacji między opłatą pracy a opłatą kapitału własnego przedsiębiorstwa oraz relacji między opłatą pracy a całkowita opłatą kapitału zaobserwowano korelację ujemną (odpowiednio: 0,08% i 0,07%). Wyniki badań pozwalają również na formułowania rekomendacji dla praktyki gospodarczej oraz dla władz publicznych (chodzi głównie o politykę rolną).

Metodę i techniki badań własnych wykorzystanych w rozprawie oceniam bardzo wysoko. Są one ze sobą spójne i adekwatne do sformułowanego celu badawczego. Pozwalają na weryfikację hipotez. Doktorantka wykazała się wysokim poziomem umiejętności w posługiwaniu się ilościowymi i jakościowymi narzędziami analizy danych.

4. Uwagi do rozprawy (merytoryczne i redakcyjne)

Szczegółowa analiza rozprawy skłania do sformułowania kilku uwag. Mają one na celu doskonalenie warsztatu badawczego Autora, umiejętności dotyczących trafności formułowania problemów badawczych oraz umiejscowienia jednych problemów w kontekście innych i ich wzajemnych powiązań. Uwagi te mają również na celu zainspirowanie do formułowania nowych, pokrewnych problemów naukowych, a tym samym do kontynuacji badań.

Oto najważniejsze moje uwagi:

- 1) na stronie 22, Autorka sformułowała trzy hipotezy. Jednak w mojej ocenie, H2 i H3, powinny zostać uzupełnione hipotezę dotyczącą udziału kapitału obcego w podziale wartości dodanej. Bez tego uzupełnienia powstaje luka, tworząca wrażenie, że H2 i H3 są ze sobą sprzeczne. W gruncie rzeczy Autorka badała również udział kapitału obcego w podziale wartości dodanej i zmiany relacji między opłatą pracy i opłatą kapitału obcego (ss.124-125). Chodzi, z jednej strony, o mechanizm powstawania nadwyżek produktu w związku ze wzrostem produktywności pracy, a z drugiej strony, o mechanizm podziału tych nadwyżek. Zgodnie z hipotezą H2, czynnik pracy, w postaci wzrostu wynagrodzeń, otrzymuje tylko część tej nadwyżki i w miarę upływu czasu ta część jest względnie malejąca. W związku z tym powstaje pytanie: kto przejmuje pozostałą część nadwyżki

(chodzi o różnicę wartości nadwyżki produktu, powstałej w wyniku wzrostu produktywności czynnika pracy minus wartość przyrostu wynagrodzenia czynnika pracy). Część tej nadwyżki, poza czynnikiem pracy, zapewne przeznaczona jest na wzrost opłaty kapitału własnego. Ale skoro, zgodnie z hipotezą H3, wraz ze wzrostem produktywności pracy zmniejsza się różnica między opłatą pracy a opłatą kapitału własnego, to z tego wynika, że wzrost opłaty kapitału własnego jest wolniejszy od wzrostu opłaty pracy. Jednocześnie mamy względnie rosnącą część wartości nadwyżki pozostałą po wzroście opłaty pracy. Jeśli ta cała, względnie rosnąca część nadwyżki, byłaby przeznaczona na wzrost opłaty kapitału własnego, to różnica między opłatą pracy a opłatą kapitału własnego nie mogłaby się zmniejszać. Dlatego koniecznym jest wskazanie kolejnego (kolejnych) czynnika uczestniczącego w podziale nadwyżki powstałej w wyniku wzrostu produktywności czynnika pracy, poza opłatą pracy i kapitału własnego. W związku z tym formułuję pytanie: *Kto, tzn. jacy interesariusze uczestniczą w podziale nadwyżki wartości dodanej wytworzonej w wyniku wzrostu produktywności pracy, która nie została w całości przeznaczona na wzrost wynagrodzeń pracy (jest to konsekwencją sytuacji, w której wynagrodzenia pracy rosną wolniej niż produktywność czynnika pracy)?*

- 2) oceniając pozytywnie ogólną wiedzę teoretyczną doktorantki nie sposób jednak nie zauważyć pominięcia w źródłach literaturowych znanych autorów zajmujących się problematyką agrobiznesu, stanowiącą tło ogólne dla badanej problematyki. Należą do nich m.in. Józef Zegar, Franciszek Tomczak. Moim zdaniem, warto było również odnieść badane zjawiska w przetwórstwie spożywczym nie tylko do innych branż przemysłu, ale i innych działów gospodarki narodowej w Polsce i na świecie. Nie chodzi przy tym o szczegółowe badania, lecz o wykorzystanie danych porównawczych opisanych w literaturze. Takie odniesienie pozwoliłoby na wykazanie podobieństw lub różnic pomiędzy działami gospodarki narodowej. Formułując tę uwagę, sugeruję Autorce kontynuowanie badań problematyki dotyczącej relacji między produktywnością pracy a jego udziałem w podziale wartości dodanej o charakterze porównawczym – z całą gospodarką narodową, działowo, geograficznie.

Reasumując, zgłoszone merytoryczne uwagi, z których znaczna część ma charakter dyskusyjny, nie podważają ogólnej, pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej. Mają na celu ułatwienie Doktorantce doskonalenie Jej warsztatu badawczego i zainspirowanie do prowadzenia dalszych badań naukowych.

5. Konkluzja

Na podstawie dokonanej analizy i sformułowanej w jej wyniku oceny **rozprawy doktorskiej mgr Olgi Podlińskiej nt. „Produktywność pracy a podział wartości dodanej w przetwórstwie spożywczym”** napisanej pod kierownictwem naukowym prof. dr. hab. Jarosława Gołębiewskiego, jako promotora i dr Aleksandry Wickiej, jako promotor **pomocniczej**, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, doktorantka wykazała się ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse, a także umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, czyli spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13, ust. 1 ustawy dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki **W związku z tym wnioskuję o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.**

Warszawa, 20 lipca 2023r.

